



V.O.B.o.W.

nr. 102
mei-juni-juli 2019

België-Belgique
P.B.
8800 Roeselare 1
BC 6675
P 409155

WEST-VLAAMSE ARCHEOKRANT

West-Vlaamse Archeokrant: Driemaandelijks tijdschrift, jaargang 27,
afgiftekantoor Roeselare, Uitgever: V.O.B.o.W. vzw & WAR

Ondernemingsnummer: 414135857

Maatschappelijke zetel: Bergeikenstraat 48, 8800 Roeselare
Verantwoordelijke uitgever en verzending: Jozef Goderis
Bergeikenstraat 48, 8800 Roeselare (Rumbeke), 051/22.27.20



WEST-VLAAMSE ARCHEOKRANT

nr. 102
mei-juni-juli 2019

COLOFON

Redactie: Jozef Goderis, Hendrik Hameeuw
Adres: Bergeikenstraat 48, 8800, Roeselare - Rumbeke, 051/22.27.20

Werkten mee aan dit nummer: Johan Buyse, Roland Frits Coghe, Jozef Goderis, Hendrik Hameeuw, Willem Hantson, Jos Vanackere

Vormgeving: Hendrik Hameeuw, Jozef Goderis.
Foto's en illustraties: Jozef Goderis, Hendrik Hameeuw, Maria Pype, Gill Thomas, Jos Vanckere

V.O.B.o.W.-lidmaatschap 2019: wordt betaald op rekening BE 22 4669 1679 9147 (BIC KREDBEBB) van V.O.B.o.W.-vzw. Vaste leden betalen € 26. Gewone leden € 21. De vier Archeokranten per jaar zijn ook voor niet-leden beschikbaar voor €12. Zij verschijnen in februari, mei, augustus en november.

Inleveringsdatum bijdrage eerstvolgende nummer: vóór 15 augustus 2019.

Verzendingsdienst West-Vlaamse Archeokrant:
Jozef Goderis, Bergeikenstraat 48, 8800 Roeselare. 051/22.27.20 jozef.goderis@skynet.be

Copyright 2019, West-Vlaamse Archeokrant - Jozef Goderis en Jos Vanackere

Overname is toegelaten mits verwijzing naar onze uitgaven. Elke auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van zijn bijdrage. Voor gehele of gedeeltelijke overname is voorafgaande toestemming van de auteur vereist.

V.O.B.o.W. vzw is aangesloten bij Herita: krachtenbundeling Erfgoed Vlaanderen, Het Forum voor Erfgoedverenigingen en Open Monumentendag Vlaanderen

www.vobow.be



INHOUD

Voorwoord	60
Archeologisch ensemble Waarmaarde-Collector in RAMS <i>H. Hameeuw</i>	61
Gallo-Romeinse hark gevonden op Roeselare-Haven in WPIV <i>J. Goderis, T. Clerbaut, K. Deforce</i>	72
Excursie, archeologie onder een basiliek en Stonehenge in Tongeren <i>H. Hameeuw</i>	77
Evaluatie-verslag Erfgoeddag 2019 (28 april), V.O.B.o.W. te Roeselare	80
Evaluatie-verslag Erfgoeddag 2019 (28 april), V.O.B.o.W. te Avelgem	81
Archeo in de Pers	83
Archeo te Kijk	94
Tijdschriften	99
Wie gaat mee naar Troyes op 14 & 15 september 2019?	104
Activiteitenkalender V.O.B.o.W. 2019	105

GALLO-ROMEINSE HARK GEVONDEN OP ROESELARE-HAVEN IN WPIV

Doorharken in Roeselaarse bodem: studie naar een uitzonderlijk goed bewaarde Romeinse hark uit Roeselare-Haven

Jozef Goderis, Tim Clerbaut, Koen Deforce

In het opgravingsdagboek schreef Jozef Goderis op maandag 21 september 1992: "Romeinse hark gevonden. Op een diepte van -1,10m tot -1,60m in de schacht van waterput IV, Roeselare Haven, vond ik twee blokjes hout. In een van de blokjes waren de ijzeren messen nog bewaard. In de andere helft van het blokje waren de openingen nog zichtbaar van de oorspronkelijke plaats van de andere messen. De twee blokjes vormden oorspronkelijk een geheel en in het midden was de opening nog merkbaar waarin de vergane stok zat om het werktuig te kunnen hanteren."

Maar eerst: Wat is een hark?

Het is een landbouwgereedschap dat bestaat uit een houten kam met een rij

tanden of messen bevestigd aan een lange steel om gemaaid gras, hooi, vuilnis bijeen te halen of om de bodem te reinigen.



Figuur 1: Overzichtsfoto van de fragmenten van de hark: naast vier "scharen" zijn ook twee houtfragmenten goed bewaard gebleven door de jarenlange zorg van Jozef Goderis (Foto: FORTUNA/Philippe Debeerst).

Datering van de hark

Een opmerkelijke vondst uit de Romeinse periode (fig 1) kwam tijdens de opgravingscampagne door V.O.B.o.W. op het bedrijventerrein Roeselare-Haven (1986-1994) aan het licht (Goderis 2002). De vondst werd gerecupereerd uit een waterput met een eikenhouten bekisting (Waterput IV). Op basis van de verschillende vondsten uit de vulling van de waterput kan deze gedateerd worden in de periode van 60 (1B) tot 150 (2B) n. Chr.; o.m. op basis van een groot fragment van een kommetje in terra sigillata (RH 92-11 WP4) afkomstig uit La Graufesenque (Zuid-Gallisch). De versierde Dragendorff 29-kom in metopenstijl van Roeselare Haven (WP IV) dateert uit de periode Nero- Vespasianus, ca. 60-80 n. Chr. Een tweede versierde scherf uit dezelfde waterput betreft Argonne-waar uit de 2^{de} eeuw na Chr. Het fragment toont een afbeelding van een vermoedelijk jachttafereel (Goderis & Thoen 2017, 109-110).

De twee houten fragmenten en vier ijzeren “messen” vormen samen de zeldzame restanten van een houten hark die vooralsnog nog maar beperkte

aandacht kreeg (Clerbaut, Goderis & Hantson 2016: 74). Deze korte bijdrage wil dan ook de kans grijpen om deze uitzonderlijke vondst toch nog even extra onder de aandacht te brengen.

De goede zorg voor de vondsten met de toen vooruitstrevende behandeling van de houtresten met polyethyleenglycol (PEG) heeft ervoor gezorgd dat zelfs 30 jaar na de opgraving het object nog steeds beschikbaar was voor studie. Om het hout met zekerheid te kunnen determineren diende door de behandeling wel een klein houtfragment afgebroken te worden om zo de breukvlakken in transversale, radiale en tangentiële richting te bestuderen (Fig. 2). Hierbij werd het werk van Schweingrüber 1990 als belangrijke referentie genomen.

Deze studie liet toe het hout van de hark te determineren als gewone es (*Fraxinus excelsior*). Het hout van gewone es (Fig 2) is taai en sterk en is daardoor tot op vandaag bijzonder geschikt voor toepassingen zoals handvatten van werktuigen, laddersporten, sportartikelen en andere gebruiksvoorwerpen die dergelijke eigenschappen vereisen (Wiselius 1990).



Figuur 2: Transversale coupe (links) en tangentiële coupe (rechts) van het essen hout waaruit de hark uit Waterput IV bestaat (Foto: OE, Koen Deforce 2015)

Bij een groot aantal archeologische vondsten van gereedschap is de steel eveneens uit hout van de gewone es gemaakt. (Gale & Cutler 2000, Maes e.a.. 2006; Deforce & Annaert 2007). Het hoeft dan ook geen betoog dat het ook voor de vondst van Roeselare om een bewuste houtkeuze gaat.

Parallellen

Parallelvondsten helpen om een beter beeld te krijgen van het object zelf. Enkele goed bewaarde referenties zijn afkomstig uit Newstead en London (fig.3 en 5) en tonen een standaardtype wat lijkt te bestaan uit een houten 'boom' met acht perforaties. De centrale en grote rechthoekige perforatie diende voor het bevestigen van de steel. De overige zeven kleine perforaties dienen als

hechtingsgat voor eventueel 'messen' of 'tanden' die de functionele 'krabbers' van de hark uitmaken. Op talloze opgravingen werden ook zeer gelijkaardige tanden (typologisch, qua vorm) zoals deze opgegraven te Roeselare gevonden (fig. 5). Ook uit Nederland zijn er enkele harken (hark-achtige) gereedschappen bekend (fig. 4 en 6). Ook daar zijn de 'messen' of 'pennen' niet noodzakelijk vervaardigd uit metaal, maar bijvoorbeeld eikenhout.

Naast de fysieke exemplaren, is een ander type bron iconografisch. Maar, veelal geven deze weinig informatie vrij over de fysieke details of het materiaal waarin de gereedschappen vervaardigd werden. Een voorbeeld hiervan is een reliëf uitgehouwen in steen afkomstig uit Arlon (fig. 7).



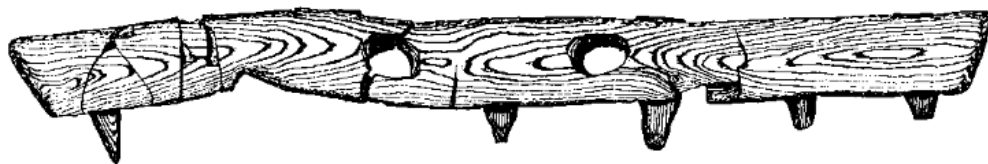
Figuur 3: Twee parallelvondsten van houten harken met ijzeren 'messen' uit Newstead (links) en London (rechts), © Nationaal Museums of Scotland; © Museum of London.



Figuur 4: In 1941 vond men op de bodem van een waterput in een inheems – Romeinse nederzetting bij Doregeest (N) vier balken van elzenhout. Het zij delen van een eg. De pennen zijn van eikenhout gemaakt (Bloemers, Louwe Kooijmans, Sarfatij 1981).



Figuur 5: Verzameling ijzeren tanden van verschillende harken uit de regio van Londen, © Museum of London



Figuur 6: Te Nieuwenhoorn, in het mondingsgebied van Maas en Waal in Zuid-Holland, bij de opgraving van een boerderij uit de Romeinse periode (1^{ste} eeuw, begin 2^{de} eeuw n. Chr.) werden verschillende gereedschappen aangetroffen, waaronder deze essenhouten hark.



Figuur 7: Gesculpteerd reliëf van landbewerkers met een hark en spade, gevonden te Arlon, Grand'Rue - Maison Gérard, © Musée archéologique Luxembourgeois.

Referenties

- Bloemers J.H.F., Louwe Kooijmans L.P., Sarfatij H. 1981: *Verleden Land Archeologische opgravingen in Nederland*, Meulenhoff Informatief, Amsterdam, 95.
- Carmiggelt A. 2008: Archeologie in Hellevoetsluis, in: *BOORnieuws* 10 (zomer 2008).
- Clerbaut T., Goderis J., Hantson W. (red.) 2016: *Harken in Roeselaarse bodem. Een Gallo-Romeinse dakpannenoven en zijn omgeving te Roeselare-Haven* (West-Vlaamse Archaeologica 26), V.O.B.o.W. vzw, Roeselare.
- Deforce K. 2015: Houtidentificatie van enkele vondsten van Roeselare-Haven (gem. Roeselare, prov. West-Vlaanderen), in *Rapporten Natuurwetenschappelijk Onderzoek OE, RNO.OE. 2015-2016*, Agentschap Onroerend Erfgoed, Brussel.
- Deforce K., Annaert R. 2007: An Early Roman Age harrow Poppel, Belgium, in *Archäologisches Korrespondenzblatt* 37, 85-94.
- Gale R., Cutler D. 2000: *Plants in Archaeology*, Kew.
- Goderis J. 2002, Bedrijventerrein Roeselare Haven. Archeologisch noodonderzoek 1986-1994, in *Brochure bij de tentoonstelling "Geo - Archeologisch Kijken" Roeselare*, 27-36.
- Goderis J., Thoen H. 2017: Terra Sigillata opgediept in Roeselare-Haven, in *West-Vlaamse Archaeologica* 27, 103-116.
- Maes B., Bastiaens J., Brinkkemper O., Deforce K., Rövekamp C., Van Den Brecht P., Zwaenepoel A. 2006: *Inheemse bomen en struiken in Nederland en Vlaanderen*, Boom, Amsterdam.
- Sweingrüber F.H. 1990: *Microscopic Wood Anatomy, structural variability of stems and twigs in recent and subfossil woods from Central Europe*, Zug.
- Wiselius S.J. 1990: *Houtvademecum*, Deventer – Antwerpen.